

УДК 811.111-26

ВАРІАНТОЛОГІЯ: ДЕЯКІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У XVII – XIX СТ. (НА ПРИКЛАДІ ІННОВАЦІЙ, НОВОТВОРІВ ТА АДАПТАЦІЙ)

Федорчук М.М., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри англійської філології

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню в галузі варіантології, а саме питанню формування американського варіанта англійської мови крізь призму соціолінгвістичних та історичних факторів. На своєму ранньому етапі розвитку американський варіант англійської мови був під впливом «фронтиру», що призвело до зрушень на лексичному та граматичному рівнях мови. Як результат американський варіант англійської мови став менш консервативним, більш відкритим до інновацій у лексиці та словотворі порівняно з британським варіантом.

Ключові слова: варіантологія, американський варіант англійської мови, фронтір, інновація, новотвір, конверсія, адаптація, семантика.

Статья посвящена исследованию в области вариантологии, а именно вопросу формирования американского варианта английского языка сквозь призму социолингвистических и исторических факторов. На своем раннем этапе развития американский вариант английского языка был под влиянием «фронтира», что привело к подвижкам на лексическом и грамматическом уровнях языка. В результате этого американский вариант английского языка стал менее консервативным, более открытым к инновациям в лексике и словообразовании по сравнению с британским вариантом.

Ключевые слова: вариантология, американский вариант английского языка, фронтир, инновация, конверсия, адаптация, семантика.

Fedorchuk M.M. VARIANTOLOGY: SOME SOCIOLINGUISTIC ASPECTS IN THE DEVELOPMENT OF AMERICAN ENGLISH IN XVII – XIX CENTURIES (BASED ON INNOVATIONS, COINAGES AND ADAPTATIONS)

This research aims at studying American English through the prism of sociolinguistic and historical factors. American innovations, coinages and adaptations were objects of the analysis. The article deals with the period in the development of American English which laid foundations of the national variety of the language. American English in the XVII-XIXth centuries was influenced by the notion of 'frontier' which led to changes on the lexical and grammatical levels of the language. The conditions of 'frontier' triggered shifts which in the field of grammar may be illustrated by the phenomenon of conversion. Such directions of conversion have been studied: noun → verb, noun → adjective, verb → noun.

American English vocabulary of the period under investigation is characterized by numerous innovations which are mostly descriptive words as a rule for the new environment. Borrowings from Indian languages were adapted and those were mostly proper names. There are numerous adaptations from other languages which now constitute the core of American English. Folk etymology was another source of coining new vocabulary units. There is a great group of vocabulary in both British and American English where the meaning and usage is different. A free-handed use of affixes in American English produced another group of Americanisms. As a result of all the processes in the XVII-XIXth centuries American English became less conservative and more exposed to innovations in vocabulary and word formation in comparison with British English.

Key words: American English, frontier, innovation, coinage, conversion, adaptation, semantics.

Постановка проблеми. Варіантологія як наука про регіональну варіативність англійської мови у всіх її лінгвальних проявах є наукою доволі молодою, вона тісно вплітається у соціолінгвістичну парадигму англійської мови. Національний варіант – це форма адаптації єдиної літературної мови до умов, потреб і традицій націй, носіїв цієї мови [7, с. 141]. В англістиці головню дотримуються трактування поняття «національний варіант», запропонованого А. Швейцером як сукупності варіанта літературної мови та територіальних діалектів [10, с. 18]. У дослідженнях інших відомих вітчизняних лінгвістів зазначається,

що поняття національного варіанта включає не лише літературний реєстр мови, але й повсякденну розмовну мову, просторіччя, сленг [1; 2]. Загалом «літературна мова завжди відстає у дивергентних процесах і неповно відбиває ті явища диференціації, які розвиваються у розмовному мовленні» [3, с. 6].

Д. Крістал, Р.Я. Кріцберг, О.І. Чередниченко відзначають, що регіональна варіативність англійської мови характеризується двома протилежними тенденціями – дивергенцією та конвергенцією [6, с. 57; 9, с. 168–177; 14, с. 298]. Процеси дивергенції зумовлені різними зовнішніми факторами, які впливають на

функціонування мови, процеси конвергенції зумовлені дією єдиної мовної системи у всіх варіантах англійської мови та її глобальним статусом. Проблеми варіантології є особливо актуальними для поліваріантних мов, до яких належить англійська. Історичний розвиток англійської мови на теренах сучасного США у XVII – XIX ст. зумовлений різними екстралінгвальними факторами, головним чином історичними, внутрішньополітичними та суспільними, які суттєво вплинули на напрями та темпи розвитку Американського варіанта англійської мови (далі – АВАМ) [8, с. 17–19]. Лексико-семантична і граматична системи сучасного АВАМ значною мірою визначаються суспільними та історичними чинниками XVII – XIX ст., які в подальшому визначили її тенденції розвитку як національного варіанта англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвальним аспектам АВАМ приділялася увага як у англомоновій, головно американській, так і вітчизняній варіантології. Серед лінгвістів, істориків та соціологів варто відзначити дослідження Б. Брайсона, Дж. Діларда, Б. Качру, Р. Ледерера, А. Маркварда, Г. Менкена, Ф. Тернера, Б. Уорфа, А. Швейцера та ін., проте історичним та соціолінгвістичним чинникам XVII – XIX ст., що визначили подальші напрями розвитку АВАМ, приділялась незначна увага вчених, що й зумовило необхідність цього дослідження.

Постановка завдання. У статті розглядаються та розкриваються механізми взаємозв'язку та взаємовпливу лінгвальних та екстралінгвальних (історичних, соціальних) чинників певного періоду, які в подальшому визначають тенденції розвитку певного національного варіанта мови. Для досягнення мети необхідно вирішити низку завдань, а саме в діахронному розрізі XVII – XIX ст. проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між історичними та соціальними факторами і їхнім впливом на розвиток мови. Цей історичний період важливий з тих міркувань, що саме тоді закладались підвалини окремішності національного варіанта АВАМ та визначались напрями подальшого розвитку лексико-граматичної системи мови на теренах сучасного США.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовами зміни статусу англійської мови і появи значної кількості її варіантів слугували історичні та соціально-економічні причини. АВАМ, за твердженнями багатьох лінгвістів, вийшов зараз на провідні позиції

за впливовістю та масовістю використання не лише в англомоновому світі [4; 11; 18]. Розгляд історичних та суспільних аспектів його розвитку певного історичного етапу уможливить глибше розуміння сучасних процесів у АВАМ та ширше в інших регіональних варіантах англійської мови.

Інновації, новотвори та адаптації у ранньому періоді розвитку АВАМ (XVII – XIX ст.) з'являлись значною мірою під впливом певних соціальних та історичних факторів. Як стверджує відомий американський історик Ф. Тернер, передумовою багатьох лінгвальних інновацій був соціальний контекст «фронтиру», властивий для американського способу життя XVII – XIX ст. [12, с. 1929]. Цей термін набув специфічного американського значення *the border of settled regions within a country* і передбачав більшу свободу дій. У лінгвістиці вплив цього соціального явища виражався у значно більшій свободі та не обов'язковому дотриманні правил і норм [16].

Вплив фронтиру на процеси в граматиці може бути проілюстрований нульовою деривацією чи конверсією. Цей спосіб словотвору є особливо характерним для контактних мов, у разі АВАМ – це (на ранньому етапі розвитку) англійська та індіанські мови. З іншого боку, для середньоанглійського періоду мови вже була властива втрата інфлексій у переході в різні частини мови [5]. Але в АВАМ процес настільки пришвидшився і став таким продуктивним, що, наприклад, слово *down* може виконувати 5 частиномовних функцій: прийменник (*He ran down the hill.*); прислівник (*Please, sit down.*); прикметник (*The fighter is down*); іменник (*a down (goal) in American football*); дієслово (*The government downed the opposition.*) [12, с. 557].

Для АВАМ властиві такі напрями конверсії: **іменник** → **дієслово** (*an interview, to interview*), **іменник** → **прикметник** (*library school, school library*), **дієслово** → **іменник** (*to ride, a ride*), **прикметник** → **дієслово** (*warm milk, to warm milk*), хоча можливі найрізноманітніші напрями переходів у сучасній мові. Перелік дієслів, утворених таким чином, є безконечним: *to contact, to interview, to highlight, to package, to panic, to curb, to demean, to progress, to corner, to endorse, to engineer, to predicate, to notice, to advocate, to rattle, to deed, to boom, to park, to sidestep, to bank, to lynch, to service* тощо. У багатьох випадках дієслова, утворені від іменників, набули специфічного американського значення, наприклад, *to deed (to transfer by means*

of a contract), to lumber (to cut down marketable timber). Як компонент *lumber* виявився продуктивним у багатьох дериватах *lumber-camp, lumber-jack, lumber-carrier, lumber-mill, lumberer, lumber-room, lumber-trade* і т. д.

Напрямок **іменник** → **прикметник** також є надзвичайно характерним для АВАМ, особливо для газетного дискурсу. Заголовок з газети *Club fight blocks River Rail Tube Plan (Organizational dispute interferes with plans for a rail tunnel under the river)* чи назва страви з ресторанного меню *Butter Cream Frosted Devil's Food Pecan Layer Cake* ілюструють, що тенденція зберігається і розширюється. Інші напрями конверсії менш плідні, хоча очевидним є факт, що конверсія як спосіб словотвору більш властива АВАМ, ніж британському варіанту англійської мови.

Напрямок **дієслово** → **іменник** виявився не таким продуктивним як попередні, але його можна вважати маркером АВАМ. Один із перших прикладів – іменник *dump (a place for waste and refuse)* був зафіксований у XVIII сторіччі. Дієслово *sashay (from French "to walk in an easy manner")*, запозичене на початку XIX ст., наприкінці цього ж сторіччя було зафіксоване як іменник. У сфері журналістики два такі приклади: *to scoop (to get the advantage of)* → *a scoop (newspaper beat)*, та сучасна інновація *to release* → *a release*. Обидва приклади хронологічно відносяться до періоду XX сторіччя.

У XVII – XIX ст. мали місце динамічні соціально-політичні процеси у США, це неодмінно віддзеркалювалось у лексико-семантичній системі АВАМ. Про це свідчить поява значної кількості інновацій, новотворів та адаптацій у лексиці АВАМ, синтагм, словосполучень, а також лексикалізованих синтаксичних конструкцій, семантична деривація. Безпосередній позамовний вплив на внутрішньомовні чинники утворення нових слів та відображення специфіки функціонування цих слів у мовленні добре прослідковується у АВАМ.

У той час з'явилась велика кількість так званих «описових» лексичних одиниць, як-от: *mockingbird, bullfrog, catfish, fox grape, garter snake, blue jay, ground squirrel, ground pea, snap bean, potato bug, canvas bag, razorback, copperhead, peanut, rattlesnake, lightning bug, sweet potato, blue grass, eggplant, popcorn, sunflower* тощо, в яких використовувались наявні в мові ресурсні компоненти для номінації нових реалій (головно флори і фауни). Запозичення з мов місцевих індіанських племен було вкрай утрудненим, оскільки структурно мови були дуже різними на всіх

лінгвальних рівнях, граматичному, синтаксичному, фонологічному [20]. Наступний приклад яскраво ілюструє причини таких незначних запозичень в АВАМ з автохтонних мов місцевих індіанських племен: *Charg oggagoggmanchauggauggagoggchaubunag ungamaugg.* – означало на одній із індіанських мов – “*You fish on that side, I'll fish on this side, and no one will fish in the middle*” [13, с. 102–103]. Приклад засвідчує відмінні лексико-граматичні системи індіанських та англійської мов (ширше – індо-європейських мов), оскільки не прослідковується звичний синтаксис, морфологія, поділ висловлювання на лексичні одиниці, частини мови, відмінна фонологія мов. Окрім того, мови індіанських племен були різними, на теренах сучасного США було понад 300 індіанських племен, кожне із яких мало власну мову спілкування. Американський лінгвіст Б.Л. Уорф детально досліджував мови індіанських племен на різних лінгвальних рівнях з порівняльних та контрастних позицій [20]. Найчисленніший прошарок запозичень з індіанських мов утворюють власні назви, *Connecticut* (від *Quonectacut*), *Kentucky* (від *Kentake*), *Oregon* (від *Ouricon*), *Chicago* (від *Schuerkaigo*). В абсолютній більшості ці слова були спрощені, скорочені та адаптовані [15].

Серед ранніх американізмів є значна група адаптацій, деякі з яких поступово втрачають етимологічний зв'язок з початковою формою: *dollar* (від чеського “*Joachimstaler*”), в деяких європейських мовах відомі його етимони – *taler, thaler, daler; potato* (від іспанського “*potata*”); *tomato* (від іспанського “*tomata*”); *squash* (від індіанського “*askutasquash*”) тощо. Народна етимологія – ще один спосіб творення американізмів, наприклад, *cocktail* з французького *coquetier*, що означає “*egg cups*”, *johnnycake* з індіанської “*jonakin*” або “*jonikin*”, що означає “*thin griddle cake made of corn meal*”, в подальшому воно трансформувалося у *journey cake*.

Доволі значна група лексичних одиниць раннього періоду мають різну семантику та узус в АВАМ та у британському варіанті:

АВАМ	Британський варіант
<i>Lumber- roughly cut timber</i>	<i>Lumber</i> – disused articles of furniture and other cumbrous material
<i>Store</i> – a shop	<i>Store</i> – a warehouse
<i>Shop</i> – a place for doing work	<i>Shop</i> – a place for selling goods
<i>Clerk</i> – a person who works selling goods	<i>Clerk</i> – a person who works in an office

Більшість новотворів та інновацій у ранньому американському періоді відображають специфічні культурологічні та соціальні умови країни: *backwoods, backwoodsman, back country, back log* (“a large log at the back of the fireplace to keep the fire going”), *log house, frame house, clapboard, buckshot, corncrib* (and a good many other “corn”-combinations), *pine knot, blaze* (“a mark made on a tree”), *smokehouse, landslide, sinkhole, cold snap, bee* (“meeting of neighbours to do certain work”), *shingle roof, sheet iron, buckwheat cake, ice-cream, land office, town meeting, statehouse, rail fence, snake fence* тощо.

На морфологічному рівні для раннього АВАМ характерне рясне використання афіксів *to deputize, to Americanise, dutiable, customizable, presidential, congressional, gubernatorial, to antagonize, to eventuate, to demoralize, constitutionality, to amplify* (Franklin), *Anglophobia* (Jefferson), *to belittle* тощо. Слід зауважити, що в АВАМ афіксація застосовувалась сміливо, без особливих традиційних обмежень.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження можемо констатувати, що на ранньому етапі розвитку (XVII – XIX сторіччя) АВАМ формувался в умовах специфічного соціального та історичного контекстів, що, безумовно, вплинуло на формування певних мовних особливостей. Загалом кількісний та якісний розвиток АВАМ раннього періоду був вражаючим і вже на початку окреслились нові тенденції, а саме АВАМ був позбавлений консерватизму, властивого британському варіанту і був більш ліберальним до лінгвальних нововведень та інновацій на всіх рівнях. Перспективним у цьому напрямі видається дослідження в такому аспекті інших варіантів англійської мови, а також соціолінгвістичний підхід до різних варіантів англійської мови у синхронії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Быховец Н.Н. Английский язык в Канаде. Социальная лингвистика и общественная практика: Аспекты социокультурного варьирования полиэтнического английского языка. К., 1988. С. 64–82.
2. Жлуктенко Ю.А. Теория национальных вариантов языка. Варианты полинациональных литературных языков. К., 1981. С. 5–19.
3. Жлуктенко Ю.А. Деякі питання теорії мовної варіативності. Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов. К., 1978. Вип. 5. С. 3–9.
4. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 227 с.
5. Ильиш Б.А. История английского языка. Л.: Просвещение, 1972. 351с.
6. Крицберг Р. Я. Дивергенция и конвергенция региональных вариантов современного английского языка. К., Киевский гос. лингвистический ун-т. 2000. 280 с.
7. Сулим В.Т. Фразеологічна диглосія національних варіантів сучасної німецької мови. Іноземна філологія, 1992. № 103. С. 61–67.
8. Федорчук М.М. Американський варіант англійської мови: історія та сьогодення. Львів: ПАІС, 2015. 173 с.
9. Чередищенко А.И. Прагматические аспекты варьирования французской образной фразеологии. Романские языки: семантика, прагматика, социолінгвістика. Л., 1990. С.168–177.
10. Швейцер А.Д. Литературный английский язык в США и Англии. М., 1971. 200 с.
11. Швейцер А.Д. Очерк современного английского языка в США. М.: Высшая школа. 2001. 215 с.
12. The American Heritage Dictionary of the English Language. Third edition. Boston, N-Y.: Houghton Mifflin Co., 1992. 2140 p.
13. Bryson B. Made in America. An Informal History of the English Language in the US. NY: William Morrow and Company, 1994. 378 p.
14. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. NY: Cambridge University Press, 2004. 489 p.
15. Dillard J. L. A History of American English. Harlow; Longman, 1992. 257 p.
16. Lederer R. Dictionary of Americanisms. Hoboken, New-Jersey: Wiley and Sons, 2003. 412 p.
17. Mencken H.L. The American Language. NY: Cosimo, 2009. 512 p.
18. The New Oxford Thesaurus of English. Oxford: Oxford University Press, 2000. 1087 p.
19. The New Oxford American Dictionary, ed. by E. Jewel, F. Abate. New-York, Oxford: Oxford University Press, 2001. 2023 p.
20. Whorf B.L. A Linguistic Consideration of Thinking in Primitive Communities. Language and Culture in Society. Ed. by D.Hymes. NY: Harper and Row, 1964. P. 129–141.